

Пирён интервью

РФ Ёс кодексёнчи улшанусем

Рассей Федерацийён Ёс кодексне йышаннаранпа 5 сул ситре. Унтанна вара пурнаса сахал мар улшанусем пулса иртресе. Савна май РФ Ёс кодексне те улшанусем кертмесер май сук. Ку улшанусем касалхи октябрэн 6-мешенчен тытанса вая кечес. Вёсенчен чылайаше юридика тата техника ыйтавёсемпе, Кодекси хирёслехсемпе төрёмарлахсене пётерессипе, право нормисене төрлөрен аяланассинчен хата лассипе сыханна. Савна май район хаҗачён сотруникё В. ШАПОШНИКОВ район администрацийён организацие кадр, право телёше тивёстерессин тата выранти самоуправлени оранёсемпе ёскекен пайён пуслэхён сүмёпе Инна Вячеславовна ВОЛКОВАПА тел пулна, сөнелёхсемпе улшанусем пирки төллөнрех каласа пама ыйтна.

енчен те сие юнла хёраарама вәхәтләх ёсе ёсре сук сын выранне илне пулсан тата вал урах ёсе куҗма килёшмөст е урах ёс выранё сук пулсан, ача ёсрен хатарма пултарасё. Ёс килёшөвне ача суратиченхи тапхәрләх тунә пулсан вара хёраарама ёс паракан ыйтнине висё уйәхра пёр хутран ытла мар сире пурри пирки медицина справки тәратма тивёс. Сире пурри иртсен пёр эрне хушшинче ёс паракан хёраарама ёсрен хатарма пултарасё.

Ёскекенсемпе килёшөвсем тавассинче паләрәмлә улшанусем пулса иртмелле. Енчен те сынна йөркеллө майпа ёс килёшөвө сыраса ёс илмен пулсан та, анча та ёс паракан ача ёс хушаси пирки пёлнө пулсан, ёс хушанавө пур шултанат. Саванна та ёс хушанавөпе сыханна пур обязательствөсем те вайра юласё.

57-мөш статьяна хушусем кертнө тата конкретләлатна. Малашне килёшөв ёнөсене паләрәтма кирлө сведенисене (ёс паракан тата ёсleme вырнаҗакан кам пулнине ёненерекен докумен-тсем, ёс параканан патшаләх регистрацийө, ёс килёшөвне сырна выран тата

вәхәчө) ёс килёшөвне кертмелле пулат.

Енчен те сынна предприятин урах выранта вырнаҗна филиалне е представителствине ёсө йышанасё пулсан, уйрам структура подразделенийён ячөпе выранне катартас пулат.

Ёс килёшөвөнчө хәш-пёр сведенисене катартман пулсан та, сакә малашне унан вайне сухатмасть. Вёсене кайран килёшөв сине хушса сырас пулат кәна.

Җакна та каласа хаварни выранла. Енсем ёс килёшөвне обязательнай услови-семпе пёрлех хушма условисем те кертме пултарасё. Анча та вөсем ёскекенөн ёс килёшөвө пахна условисене япәхлатмалла мар.

Җапла вара сакна паләрәтса хавармалла. Куратпәр ёнтө, ёс выранне төп структура подразделенийөтөсе паләрәтни килёшөвөн обязательнай условиө пулса тәрәт. Улшанусен ытларах пайё ёскекенсене меллөрөх майсем туса парассипе сыханна пулсан, халө ёс паракансен те меллөрөх майсем пулмалла. Вөсем ёскекенсене пёр подразделенирен теприне вөсен ирөкө пулмасан та куҗарма

пултарөс. Ку вара производ-ство ыйтавөсене татса парассипе түрремөнех сыханна. Анча та кунта икө усло-вие пәхәнни кирлө: 1) струк-тура подразделенине ёс килёшөвөнчө сирөплетмен пулсан тата 2) ёскекенөн ёс функцийө улшанмасть пул-сан.

Түлөсөр отпуск илмелли тапхәра 7 кунран 14 кунә ситернө. Ку тапхәр ёс стажне тата суллен паракан түлөвлө отпуск илмелли шута керөт.

Ёс паракан хайөнчен кил-мен сәлтәвпа пулин те ёс укци вәхәтра түлеймен пул-сан, укқан компенсация тү-лем тивөс.

Ёскекенсен прависене пәснашан профсоюз орга-низацийө предприятин ертү-сине кәна мар, структура подразделенийён ертүсине те ответ тыттарма ыйтма пултарат.

Ёскекене 15 кун хушши ёс укци түлеменине ёс чаран-са ларна пулсан, ёскекен ёс вәхәтөнчө ёс выранөнчө пулмасан та пултарат. Ёс паракан ёс укци түлесси пирки сырупа сыраса пёлтернө хысҗан тепөр ёс кунөнчен кая юлмасар вара вал ёсө тухма тивөс.

Унччен уса курман отпуск кунөсмөшөн отпуск укцине компенсациясем түленө чух-не малтанхи висө уйәхри ёс укцине шута илне пулсан, халө сүлтәләкри ёс укцин висине шута илме тивөс.

Пёр сүлтәләк сүрәна сит-мен ача пур амәшөсене ёсшөн түлөссинче улшану-сем пур. Енчен те вал уч-ченхи ёсө пурнаҗлайман пирки заявлени сыраса пар-са урах ёсө куҗат пулсан, ача сөнөрөн пурнаҗлакан ёсре ёс укцине унчченхи ва-там висөрен кая мар түле-

ме тивөс. Апла пулсан ыт-ларах түлөкен ёсө куҗма май усалат.

Ёскекен ача амәшөсене, вөсем тәтәш ёсө сыханна пулсан та, ачана тәрантар-ма кашни висө сөхөт урлә тәхтәв пама тивөс.

Саккунри сөнелөхсемпе килёшөвлөн пилөк сула сит-мен ачана пөччен пәхса үстерөкен ашөсөмпе амә-шөсене те служба команди-ровкисене яма, ёсрен юлса, кәсхи вәхәтра, канмалли тата уяв кунөсенче ирөксө-рлесе ёслеттерме пулта-раймасёсө.

Совместительствөпа ёскекенсем телөшөпе хәш-пёр улшанусем пур.

Ертүсөне, унан айәпө сук пулин те, организацион упол-номоченнай органөн е хар-пәрләх хушин йышанавөпе ёсрен хатарна чухне түле-мелли компенсациян чи пөчөк висине паләрәтнә. Ку сумма уйәхри вәтам ёс укци шайөн-висө хут пысәклатна висин-чен кая пулма пултарай-масть.

Забастовка пусламалли процедурәна ансәтләтнә. Кунта улшанусем профсо-юзсем забастовка ирттерме йышану туни пухура е кон-ференцире миҗө сын пул-сан вайра пулассипе сыхан-на.

Сынсене хәш чухне кан-малли тата уяв кунөсенче вөсенчен ирөк илмесөрөх ёслеттерме пултарни-төслөхөсене уйрамман пал-ләрәтнә.

Җапла вара Федераллә саккун ача официаллә май-па пичетлесе кәларнаранпа 90 кунран, апла пулсан ок-тябрэн 6-мөшөнчөн тытан-са вая кечө ёнтө. Ача ёс па-ракансен те, ёскекенсен те сирөп пәхәнмалла.

– Улшанусем, чәнах та, сахал мар. Кунпа пёрлех Ко-дексән уйрам положенийө-сене төпрен тенө пөкех улштараканисем те пур. "Организация" текен аяла-ну Ёс кодексөнчө "Ёс пара-кан" аяланула улшанат. Савна пула малашне Кодекс нормисем юридика вайөнче тәман ёс паракансене те пёр пөкех пыраса тивөсөсө. Кусем вөсем уйрам предпринимательсем, хайсем валли тата килти хушма хуҗаләхә тытса тама пулашма уйрам сынсене явәҗтаракансем. Кунпа пёрлех уйрам предпринимателесене ёскекен-сен ёс кенөксине йөркелө-сен пымалла пулат. Апла пулсан ёс йөркелөвө телөшөпе вөсен тивөсөпе ответләхө паләрмаллах үсет.

59-мөш статья структури-не улштарна. Ку статьяра унчөн уйрам тапхәрләх ёс килёшөвө тунин сәлтәвөсе-не икө ушкәна пайланә. Пёрремөш ушкәна уйрам тапхәрләх ёс килёшөвө

тума тивөс сәлтәвөсене кертнө. Иккөмөш ушкәна вара – енсем ёс килёшөвне уйрам тапхәрләх та, паләр-тман тапхәрләх та туса алә пурса сирөплетмелли лару-тәру. Пёрремөш ушкәна гражданина организацие альтернативлә гражданла служба тивөсөне пурнаҗлама яни пур. Иккөмөш ушкәна пөчөк предприниматель-ство организациөсем ёске-кенсемпе уйрам тапхәрләх ёс килёшөвөсем тума пул-тарни пирки калани пур. Җак организациөсенчө ёскекен-сен лимитне 40 сынан 35 сынна хаварна, сугу-илүпе йәла ыйтавөсене тивөс-тернө сөрте – 25 сынан 20 сынна. 58-мөш статьяра "ёс килёшөвне паләрәтман тап-хәрләх тунә" аялава хушса сак аялантарәва кертнө: ку вәл ёс килёшөвне уйрам тапхәрләх тунин условийөн вайө пөтнине пөлтөрет.

Сие юнла хёраарама телөшөпе те улшанусем пур. 261-мөш статьяна кертнө улшанусемпе килёшөвлөн

Пенси фондөнчен хыпарлаҗсө

Кама – соцпакет, кама – укҗан

Октябрэн 1-мөшөнчө фе-дераллә сәмәлләхсемпе уса куракансенчен ситес сүл сәмәлләх выранне укҗа илес шултиенчен зая-вленисем йышанас тап-хәр вёслөнчө. Савна май хаҗат сотруникө РФ Пен-си фондөн районти управ-ленийөн ертүсипе Елена Михайловна АЛЕКСАНД-РОВАПА тел пулна, ку ен-өпе лару-тәру мөнлөрөх пулни пирки каласа пама ыйтна.

– Җапла, 2007 султа соц-пакет выранне укҗа илсе тама кәмәл тавакансенчен РФ Пенси фондөн Муркаш районөнчи управленийөнчө заявленисем илесси вёслөнчө. Районөпе феде-раллә сәмәлләхсемпе уса курма тивөслисем сак вәхә-та 3425 сын шултанат. Сав-шутран 2157 сын ситес сүл сәмәлләхсем выранне укҗа илсе тама заявлени сыраса пачө. Ку вәл 63 процент пу-лат. Ку хисөпрен 1700 сын

соцпакет шутине керөкен пур сәмәлләхсенчен те хатарма ыйтна, 451 сын – транспорт пайөнчен тата 6 сын – түлөсөр эмелсемпе сана-торисене каймалли путевкә-сенчен.

– Елена Михайловна, иртнө сүл вара заявлени паракансем мөн чухлөн пулначчө?

– Иртнө сүл 2006 султа соцпакет выранне укҗа илсе тама кәмәллисем 2301 сын пулначчө е сәмәлләхсемпе уса куракансен 68,7 про-центчө чухлө. Соцпакет вы-ранне укҗа илме кәмәлли-сенчен заявленисем йышә-насси иккөмөш сүл пулса пырат пулин те, сынсем ку е вәл сәмәлләхә сыхласа хаварасси пирки түрөх тат-са калаймаҗсө-ха. Акә, соц-пакет выранне пөтөмпөх укҗа илсе тама заявлени па-нисенчен 13-шө чукун сүл транспорчөн сәмәлләхне сыхласа хаварма кәмәл түрө.

Республикәри конкурс

"Республикәри чи лайәх предприниматель"

Республикәри Экономика аталанавөн министрствин 2006 сулхи сентябрэн 29-мөшөнчи 361 № хушәвөпе килёшөвлөн "Рес-публикәри чи лайәх предприниматель" ята сөнө илессишөн сүл-ленхи конкурс ирттерөсө. Пөчөк бизнеспа предприниматель-ство представителөсем 7 номинацире вай висөсөсө:

- чи лайәх пөчөк предприятин;
- сүлтәләкри чи лайәх предприниматель;
- сүлтәләкри чи лайәх социаллә ответләхлә компани;
- сүлтәләкри чи лайәх хушәш;
- ял хуҗаләх таварне туса кәларакансенчен сүлтәләкра чи лай-әххи;

- сүлтәләк дебючө;
- сүлтәләк симпатийө.

Конкурс икө тапхәрпа иртет: октябрэн 1-мөшөнчөн тытанса ноябрэн 1-мөшөчөнчөн выранти самоуправлени органөсенчө тата ноябрэн 1-мөшөнчөнчөн тытанса декабрэн 10-мөшөчөнчөн сөнтерүс-өсене республика шайөнчө паләрәтасөсө.

- Конкурс итогөсене паләрәтнә май сак енсене төп выранә хураҗсөсө:
- районән общество, экономикапа социаллә пөлтөрөшө;
- бизнес ёсө-хөлөн мелөсен сөнелөхө;
- ёс-хөл рентабельлөхө;
- сөнө продукция туса кәларассине пурнаҗа кертни;
- предприятин социаллә политики;
- предприятин профссиллө тата копоративлә ситөнөвөсем;
- управлени инновацийөсемпе уса курни;
- ёс выранөсем мөн чухлө йөркелени;
- ёс репутацийө;
- налуксене түлөссинчи йөркелөх.

Конкурс хушәммалли условисем пирки төллөнрөх район ад-министрацийөн экономика пайөнчө (310, 311, 314 кабинетсем) е 2-13-41, 2-13-39, 2-22-45 телефонсемпе шәнкәравласа пөлме пулат.

Район администрацийөн экономика пайө.

Йыхрав

Тыр-пул уявне чөнессө

Октябрэн 14-мөшөнчө районта Тыр-пул уявө иртет. Сав кун Муркашпа Мән Сөнтөр райповөсен сугу-илү тата об-ществәллә апатлану предприятийөсем, районти йтти предприятисемпе организациөсем уява пынисене хайсен продукцине сөнөс. Вөсем Муркашри Сугу-илү сурчө умө-нчө тата «Рынок «Моргаушский» пасарта вырнаҗасөсө.

Сав кунах район администрацийөн ларусен залөнчө шул ачисен ёс пёрлөшөвөсен слөчө иртет. Районти ача-пәча пултарулах коллективөсем концерт катартасөсө. Рай-онти вөрөнтү, сәмрәксен политики тата физкультурәпа спорт пайөн методкабинетөнчө вара ачасен пултарулах ёсөсен выставкин материалөсемпе паллашма май пулө.

Спорт суртөнчө ял хуҗаләх предприятийөсен, шулсен тата уйрам сынсен хушма хуҗаләхөсенчи продукцисен вы-ставка-ярмәркки усалат.

Тыр-пул уявне район пусләхө Ю.А. Иванов Сугу-илү сурчө умө-нчө усаҗ. Савантах ял хуҗаләх ёсөсенчө паләрнисе-не чыласөсө.

Районти историпе краевөдени музейөнчө чәваш сурпа-нисен выставкин презентацийө пулат.

Спортпа силлөв комплексөн спорт залөнчө спорт әмәр-тәвөсем иртөсөсө.

Муркаш стадионөнчө районти «Сөнтерү ялавө» хаҗат парнисене сөнө илессишөн сәмәл атлетсем эстафета әмәртәвне тухасөсө.

Спорт әмәртәвөсем (мини-футбол, армспорт) Спорт сурчө умөнчө те пулмалла.

Районти художество пултарулах коллективөсем вара Сугу-илү сурчө умөнчи сцена синчө ташә-юрәпа савән-тарөс.

Пурне те хапәл тәваҗсөсө уява.

Шкулсенчен хыпарлаҗсө

Җөр улми пуссинчө

Сөнө вөрөнү сүлө пусланчө. Эпө улттәмөш класра вөрөне тытантәм. Шкулта кәшт вәхәт вөрөнсен пире колхоз уйне сөр улми пустарса пулашма ячөс. Пёрремөш кун пире хамәра хир-те мөнле тытмаллине асәрхаттарчөс. Ачасем пурте хавасланса ёсө тытанчөс. Сәнтәләкө аван тәчө. Кашни класс ачи тәрәшса ёсleme тытанчө. Пирөнпө пөрле кашни кунах сөр улми пуссинчө аслисем пулчөс. Кашни класа сөр улми кассисене уйәрсә пачөс. Пур класс ачи те хайөн кассисине маларах пустарса тухассишөн тәрәшрө.

Хавасланса ёслөнипе эпир кун иртине те сис-мерөмөр. Пире хаваслантарсах тәчөс. Кашни класпах класс ертүсисем ёслөрөс. Пирөнпө пөрле кашни кунах класс ертүси Зинаида Анд-реевна Антонова пулчө. Пирөн каярах юлакан-сене пулашма та вәхәт тупәнчө. Пирөн класран кун сиктермесөр хире тухакан ачасем сахал мар пулчөс. Вөсен шутөнчө: Мария Павлова, Настя Антонова, Алеша Петров, Ирина Белова, Гаяя Кириллова, Вера Васильева. Ытти ачасем те пите тәрәшса сүрөрөс. Көске вәхәтрах эпир хамәра шанса панә сөр улми пуссине сөр улминчен та-сәтрәмәр. Савәншән пире тав сәмахә каларөс, хирте лайәх ёскекенсене мухтарөс.

Сосновка шкулө, 6-мөш класра вөрөненек И. БЕЛОВА.

Хуҗаләхә та пулашрөс, сөр улмиллө те пулчөс

Көркуннехи вәхәт – тыр-пул, пахча симөс, сөр улми пустарса кертмелли яваплә тап-хәр. Сак тапхәрта ёс вайө ситменни хуҗа-ләхсене те чылай чәрәв күрет. Авән уй-әхөн юлашки эрнинчө Тивөшри вәтам шкул-та вөрөненексемпе учительсем "Ударник" сәнавлә производство хуҗаләхөнчө "иккөмөш сәкәра" пухса кертнө сөрте вай хучөс. Шкул автобусө вөрөненексене кул-лен Тури Панкли уйне сөр улми пуссине илсе сүрөс. Шкул ачисем куллен 15-20-шер тонна сөр улми пухрөс. Пурө 120 тонна

пухса хуҗаләхә пулашу пачөс. Уйрам ертү-сипе Г. Викторова төп агроном Г. Павлов та шул ачисен ёсө-хөлөпе интереслен-сөх тәчөс. Вәхәтра техникапа тивөстерес-сине, кәнтәрла вөри апат ситерессине те йөркелөрөс.

Җапла майпа шул ачисем те вөрөнү сүл-өнчө шул столовайөнчө апатланма "иккөмөш сәкәра" сителөклө янтәласа хума пултарчөс.

П. ЕФИМОВ.